

УДК 349.2:351.74

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.76>

ТРУДОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАЦІВНИКІВ МИТНИЦІ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Козуб І.Г.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, господарського права
та приватно-правових дисциплін
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0001-7744-5970*

Біленець Д.А.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, господарського права
та приватно-правових дисциплін
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0003-0866-0698*

Факас І.Б.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, господарського права
та приватно-правових дисциплін
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0002-4408-766*

Козуб І.Г., Біленець Д.А., Факас І.Б. Трудові та соціальні гарантії працівників митниці: правовий аналіз українського законодавства.

У статті здійснено нормативно-правовий аналіз чинного українського законодавства, що регулює трудові та соціальні гарантії працівників митної служби. Акцентовано на тому, що правовий статус працівника митниці поєднує елементи публічної служби та правоохоронної діяльності, що вимагає спеціального підходу до соціального забезпечення. Досліджено положення Конституції України, Кодексу законів про працю, Митного кодексу, законів України «Про державну службу», «Про оплату праці», «Про охорону праці», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про відпустки», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та інших нормативно-правових актів.

Визначено правову природу й обсяг основних гарантій, передбачених законодавством, охарактеризовано проблеми фрагментарності та відсилочності норм, що ускладнює їх практичне застосування. Увагу зосереджено на особливостях оплати праці, преміювання, наданні службового житла, забезпеченні медичної допомоги, гарантіях охорони праці та компенсаціях у випадках травм або загибелі працівника. Окремо розглянуто питання пенсійного забезпечення митників до та після реформи державної служби 2016 року. Запропоновано напрями вдосконалення чинного законодавства, що включають уніфікацію підходів до гарантій для всіх категорій працівників, інституційну модернізацію процедур призначення та реалізації виплат, впровадження державної програми соціального захисту працівників митниці. Результати дослідження мають практичне значення для нормотворчої діяльності у сфері публічної служби.

Зазначене дослідження також окреслює проблеми, що виникають у контексті воєнного стану, коли працівники митної служби стикаються з додатковими ризиками, збільшеним навантаженням та правовою невизначеністю. Саме в цих умовах соціальні гарантії набувають критичного значення не лише як інструмент підтримки персоналу, але й як фактор стабільності державної митної інституції загалом. Врахування зазначених аспектів у майбутньому законодавчому процесі сприятиме зміцненню професійного потенціалу митниці, підвищенню довіри до служби та зниженню ризиків кадрової нестабільності.

Ключові слова: митна служба, трудові гарантії, соціальний захист, публічна служба, державна служба, Митний кодекс, заробітна плата, службове житло, охорона праці, пенсійне забезпечення, компенсації, правовий статус, воєнний стан, законодавство України.

Kozub I.G., Bilenets D.A., Fakas I.B. Labour and social guarantees for customs officers: legal analysis of ukrainian legislation.

The article provides a regulatory and legal analysis of the current Ukrainian legislation governing labour and social guarantees for customs officers. The focus is placed on the fact that the legal status of a customs officer combines elements of public service and law enforcement activities, which necessitates a specialised approach to social protection. The study examines the provisions of the Constitution of Ukraine, the Labour Code, the Customs Code, and the Laws of Ukraine «On Civil Service», «On Remuneration of Labour», «On Occupational Safety», «On Compulsory State Social Insurance», «On Leave», «On Compulsory State Pension Insurance», as well as other relevant regulatory legal acts.

The legal nature and scope of the main guarantees provided by legislation are identified, and the issues of fragmentation and referentiality of norms that hinder their practical implementation are highlighted. Attention is given to specific aspects such as remuneration, incentive payments, provision of service housing, access to medical care, occupational safety guarantees, and compensations in cases of injury or death. Particular emphasis is placed on the pension provision for customs officers both before and after the 2016 civil service reform. The article proposes directions for improving current legislation, including the unification of guarantees for all categories of personnel, institutional modernisation of procedures for granting and implementing benefits, and the introduction of a state programme for social protection of customs officers. The research findings have practical value for legislative activities in the field of public service.

The study also outlines issues arising under martial law, when customs officers face additional risks, increased workload, and legal uncertainty. Under such circumstances, social guarantees become critically important not only as a means of staff support but also as a factor of institutional stability within the national customs system. Considering these aspects in future legislative processes will contribute to strengthening the professional potential of customs authorities, enhancing trust in the service, and mitigating the risks of human resource instability.

Key words: customs service, labour guarantees, social protection, public service, civil service, Customs Code, remuneration, service housing, occupational safety, pension provision, compensations, legal status, martial law, Ukrainian legislation.

Постановка проблеми. У сучасних умовах працівники митної служби України виконують службові обов'язки в обстановці підвищеної відповідальності, нормативної нестабільності та безпекових ризиків. Це вимагає наявності ефективної та правово обґрунтованої системи трудових і соціальних гарантій, яка б не лише забезпечувала їх базові права, але й відповідала галузевим особливостям митної діяльності. Водночас чинне законодавство, що регулює соціальний захист працівників митниці, сформоване на стику загальних норм трудового та соціального права, а також спеціальних положень митного й адміністративного законодавства, що часто ускладнює його застосування на практиці.

Особливої ваги проблема набуває в умовах воєнного стану та системної трансформації державної служби, які ставлять під сумнів сталість гарантій і доступність компенсаційних механізмів. Фрагментарність правового регулювання, відсутність єдиної стратегії соціального забезпечення, нерівномірність у доступі до пільг, а також ускладнені процедури реалізації прав - все це потребує глибокого правового аналізу. Підвищення ролі митниці як елементу публічної безпеки актуалізує потребу у переосмисленні правового статусу її працівників крізь призму ефективного соціального захисту.

Метою статті є системний правовий аналіз чинного українського законодавства, що регламентує трудові та соціальні гарантії працівників митної служби, з урахуванням галузевої специфіки їх професійної діяльності, статусу державних службовців, умов проходження служби та особливостей правового режиму воєнного стану; виявлення прогалин, суперечностей і практичних проблем реалізації цих гарантій, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення відповідного нормативно-правового регулювання.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика трудових і соціальних гарантій працівників митної служби України комплексно не врегульована в єдиному спеціалізованому законодавчому акті, що зумовлює потребу в аналізі низки нормативно-правових джерел. Станом на 2025 рік правове регулювання здійснюється на основі положень Конституції України, Митного кодексу України, Кодексу законів про працю, Законів України «Про державну службу», «Про оплату праці», «Про відпустки», «Про охорону праці», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та інших нормативних актів.

Незважаючи на наявність широкого масиву правових норм, зазначені акти є фрагментарними, часто відсилочними за своєю природою, і не враховують у повній мірі галузеву специфіку митної

служби. Актуальність аналізу чинного законодавства зумовлена його багаторівневою структурою, нерівномірною реалізацією на практиці та потребою у систематизації гарантій, що стосуються умов праці, матеріального стимулювання, охорони здоров'я та пенсійного забезпечення посадових осіб митниці.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення трудових і соціальних гарантій працівників митної служби є ключовим елементом функціонування системи державного управління у сфері митної політики. Особливий характер діяльності митників, що поєднує елементи адміністративного контролю та правоохоронних повноважень, зумовлює необхідність надання їм стабільного правового статусу, належних умов праці, матеріального стимулювання, захисту під час виконання службових обов'язків. У контексті постійного оновлення українського законодавства, реформ державної служби та адаптації до стандартів Європейського Союзу, аналіз чинної нормативно-правової бази у сфері трудових і соціальних гарантій митників має не лише наукову, а й практичну значущість.

На рівні конституційного регулювання основоположні гарантії закріплено у Конституції України, відповідно до якої кожному громадянину гарантується право на працю, яка включає можливість заробляти на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується (ст. 43), а також право на соціальний захист - у тому числі у випадках повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття та інших випадках, передбачених законом (ст. 46) [1].

Загальні трудові гарантії передбачено у Кодексі законів про працю України, який визначає порядок укладення та розірвання трудових договорів, права працівників на оплату праці, охорону праці, відпочинок, відпустки, а також гарантії при звільненні. Особливості застосування Кзпп до державних службовців митної системи конкретизуються у спеціальному законодавстві [2].

Одним з ключових актів є Митний кодекс України, який регламентує правовий статус посадових осіб митниці, умови їх служби, порядок присвоєння звань, проходження служби, оплату праці, медичне та соціальне забезпечення. В окремому розділі XX (глави 82-83) встановлено систему гарантій, зокрема щодо матеріального забезпечення, страхування, охорони праці та пенсійного забезпечення [3].

Особливості правового статусу державних службовців, до яких належать посадові особи митниці, визначає Закон України «Про державну службу», у якому закріплено гарантії оплати праці, соціального страхування, медичного забезпечення, пенсійного забезпечення та захисту під час проходження служби. Закон установлює класифікацію посад, правовий режим несення служби, атестації, дисциплінарної відповідальності [4]. Правові засади оплати праці містяться у Законі України «Про оплату праці», який визначає структуру заробітної плати, встановлює гарантії щодо її розміру, порядку виплати, компенсацій у разі затримки, індексації тощо. Цей закон поширюється і на працівників митниці, хоча для держслужбовців визначено специфічні схеми посадових окладів [5]. Щорічні основні та додаткові відпустки врегульовано Законом України «Про відпустки», який встановлює гарантії працівників на щорічну оплачувану відпустку тривалістю не менше 24 календарних днів, а для державних службовців – до 30 днів із додатковими за вислугу років. Працівники митниці підпадають під дію цього закону з урахуванням спеціального режиму [6]. Окремі види забезпечення у випадках непрацездатності, травм, нещасних випадків та інших соціальних ризиків регулюються Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», який передбачає виплати за тимчасову непрацездатність, вагітність і пологи, нещасні випадки на виробництві, професійні захворювання та безробіття [7].

Питання охорони праці, безпеки на робочому місці, обов'язкових медичних оглядів і профілактики регламентуються Законом України «Про охорону праці». Цей закон гарантує працівникам, зокрема працівникам митниці, належні умови праці, захист життя і здоров'я та передбачає право на відшкодування шкоди, заподіяної у зв'язку з виконанням службових обов'язків [8].

Пенсійне забезпечення регулюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [9], а також спеціальними нормами Закону України «Про державну службу» [4] - з урахуванням положень щодо стажу державної служби, коефіцієнтів обчислення пенсій і права на пенсію держслужбовця. Крім того, галузеве правове регулювання уточнюється окремими постановами Кабінету Міністрів України, які встановлюють класифікацію посад державної служби, затверджують схеми посадових окладів, порядок виплати надбавок і премій. Окреме значення мають відомчі акти Державної митної служби України, що стосуються проходження служби, атестації, ротації кадрів, надання відпусток, матеріального забезпечення, а також заходів з охорони праці-з урахуванням специфіки служби в умовах прикордонного контролю.

Оплата праці та матеріальне стимулювання працівників митниці

Оплата праці посадових осіб митних органів України регламентується спеціальними нормами Митного кодексу України, законодавством про державну службу, а також загальним трудовим за-

конодавством. Основні положення містяться у статті 585 Митного кодексу, згідно з якою держава гарантує працівникам митниці достатній рівень оплати праці, що забезпечує їхню фінансову незалежність і створює умови для виконання службових обов'язків на засадах доброчесності [3].

Заробітна плата митника формується з кількох складових: посадового окладу, надбавок, доплат, премій та інших заохочувальних виплат. Визначальне значення мають надбавки за спеціальне звання, вислугу років, інтенсивність праці, складність та напруженість службових завдань, а також премії за результатами роботи. Відповідно до підпункту 4 частини першої статті 585 МКУ, мінімальний розмір посадового окладу посадової особи митного органу центрального рівня не може бути меншим, ніж 14 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, а для регіонального рівня - не меншим ніж 12 таких мінімумів. Питання структури та умов оплати праці державних службовців, включно з митниками, деталізується в урядових актах. Зокрема, актуальною на 2025 рік є Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2023 р. № 1414 «Деякі питання підвищення оплати праці працівників на територіях активних бойових дій під час інтенсивних обстрілів», якою затверджено оновлені схеми посадових окладів та передбачено впровадження прозорості, єдиної системи преміювання [10]. Преміювання здійснюється на підставі оцінки результатів службової діяльності згідно з критеріями ефективності, що визначаються уповноваженими підрозділами Державної митної служби України та мають відповідати загальним вимогам Закону України «Про державну службу» [4].

Окрім основної заробітної плати, працівники митниці мають право на одержання матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань. Такі виплати здійснюються у разі тривалого лікування, смерті близького родича, стихійного лиха або інших виняткових обставин. Порядок її надання визначається в локальних актах Держмитслужби та підзаконних нормативних документах.

Соціальні гарантії: житло, медичне обслуговування, відпустки

Соціальні гарантії для працівників митної служби є важливою складовою правового забезпечення служби, оскільки забезпечують стабільність, мотивацію та соціальну захищеність кадрів. Відповідно до глави 83 Митного кодексу України, посадові особи митниці мають право на низку соціальних пільг, які зумовлені специфікою та складністю виконуваних ними службових обов'язків [3].

Однією з ключових гарантій є забезпечення службовим житлом, передбачене статтею 586 МКУ [3]. Право на отримання службового житла мають посадові особи митних органів, які переведені до роботи в іншу місцевість, а також молоді фахівці, направлені на роботу за розподілом. Законодавчо визначено обов'язок органу забезпечити житлом, однак не встановлено строки чи санкції за невиконання цього обов'язку, що створює правову невизначеність у реалізації такого права.

Наступною гарантією є право на безоплатне медичне обслуговування, встановлене статтею 587 МКУ [3]. Це право поширюється не лише на посадових осіб митниці, а й на членів їхніх сімей. Обслуговування здійснюється в державних та комунальних закладах охорони здоров'я, включаючи право на щорічний профілактичний медичний огляд. Після звільнення зі служби у зв'язку з виходом на пенсію або у відставку гарантії медичного обслуговування зберігаються. Ця норма кореспондує із загальними положеннями Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», згідно з якими працівники державної сфери, що піддаються професійним ризикам, мають пріоритет у медичному обслуговуванні [11].

Крім того, працівники митниці мають розширене право на відпустки, що врегульовано як у Митному кодексі, так і в загальному законодавстві. Відповідно до статті 586 МКУ [3], тривалість щорічної основної оплачуваної відпустки для посадових осіб митниці становить не менше 30 календарних днів. У разі тривалого стажу служби або роботи у специфічних умовах (чергування, нічні зміни тощо) можуть надаватися додаткові дні відпочинку.

У Законі України «Про відпустки» закріплено право державних службовців на основну тривалу щорічну відпустку та додаткові дні за вислугу років (від 5 до 15 днів), що застосовується і до посадових осіб митних органів [6]. Порядок її надання регулюється графіком відпусток та відповідними внутрішніми наказами митниці, з урахуванням безперервності служби та потреб підрозділів.

Законодавство України створює нормативне підґрунтя для реалізації соціальних гарантій у формі житлового забезпечення, доступу до медицини та належних умов відпочинку. Ефективність реалізації цих прав залежить не лише від норм, а й від бюджетних можливостей, адміністративної спроможності органів та наявності відповідної інфраструктури. Практика свідчить, що службове житло часто надається з затримками або взагалі відсутнє, а медичне обслуговування обмежується стандартними послугами.

Гарантії безпеки праці, компенсації, охорона здоров'я

Однією з центральних складових соціального захисту працівників митної служби є забезпечення безпеки праці, охорони здоров'я та компенсаційних механізмів у разі виникнення шкідливих або небезпечних наслідків виконання службових обов'язків. Ці гарантії є особливо важливими,

враховуючи характер служби на митниці, що пов'язаний з цілодобовими чергуваннями, роботою в пунктах пропуску, ризиком контакту з контрабандою, інфекціями, психоемоційними навантаженнями тощо. Відповідно до статті 589 Митного кодексу України, митникам гарантується охорона праці під час виконання службових обов'язків. Це передбачає створення безпечних умов праці, обов'язкові періодичні медичні огляди, проведення заходів з профілактики захворювань та інструктажів з техніки безпеки [3].

Комплексна регламентація гарантій у сфері охорони праці міститься у Законі України «Про охорону праці», відповідно до якого роботодавець зобов'язаний створити безпечні та нешкідливі умови праці, забезпечити працівників засобами індивідуального захисту, інформувати про наявні ризики, організувати навчання з безпеки, проводити атестацію робочих місць, а також гарантувати медичне обслуговування у зв'язку з професійними ризиками [8]. У разі настання нещасного випадку на службі, працівники митниці мають право на відповідні компенсації. Згідно зі статтею 590 Митного кодексу, у разі загибелі посадової особи митниці під час виконання службових обов'язків, її родині виплачується одноразова допомога в розмірі десятикратного річного грошового забезпечення (за останньою займаною посадою). У разі отримання тяжкого тілесного ушкодження, що призводить до втрати працездатності, - виплата становить п'ятикратний розмір річного заробітку; у випадку ушкодження середнього або легкого ступеня - однорічна сума [3].

Такі виплати здійснюються за рахунок коштів Фонду соціального страхування України відповідно до положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», а в разі наявності винної особи - з подальшим стягненням витрат у порядку регресу [7]. Працівники митної служби також підлягають обов'язковому державному особистому страхуванню. Хоча законодавство не виділяє для митників окремого закону про спеціальне страхування (як для військових або працівників СБУ), загальні положення про страхування застосовуються до них на основі МКУ, законів про соцстрахування та положень про державну службу.

Гарантії безпеки праці працівників митниці базуються на нормативному поєднанні загального трудового та спеціального митного законодавства. Вони охоплюють: створення безпечних умов, проходження медоглядів, обов'язкове навчання, виплати у разі травм, нещасних випадків, компенсації сім'ям загиблих. Однак реалізація таких гарантій на практиці потребує не лише належного фінансування, а й функціонуючих адміністративних механізмів контролю, реєстрації та стягнення витрат.

Пенсійне забезпечення працівників митної служби

Право працівників митниці на пенсійне забезпечення є складовою системи соціального захисту, яка має вирішальне значення для формування професійного, мотивованого та стабільного кадрового складу. Особливість пенсійного забезпечення цієї категорії осіб полягає в тому, що працівники митних органів поєднують риси державної служби та специфічного адміністративного повноваження з елементами правоохоронної діяльності. Це зумовлює як використання загальних норм, так і спеціальних положень.

Базовим нормативним актом у сфері є Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», що регламентує порядок обчислення трудового стажу, призначення пенсій за віком, у разі втрати годувальника, а також пенсій по інвалідності. Працівники митниці, які не мають статусу державного службовця (зокрема, технічний персонал, контрактні співробітники тощо), підпадають під дію загального пенсійного законодавства [9].

Водночас посадові особи митниці, які займали посади державної служби до 1 травня 2016 року, мають право на призначення пенсії на умовах, визначених Законом України «Про державну службу», чинним на момент набуття права. Відповідно до пункту 10 розділу XI цього закону, особам, які до 01.05.2016 р. набули необхідний стаж державної служби (не менше 10 років), гарантується право на пенсію державного службовця у порядку, визначеному попереднім Законом від 1993 року. Таким чином, у системі діє подвійний підхід: для «старих» держслужбовців - спецпенсії, для «нових» - загальна солідарна система [4].

Важливо враховувати положення статті 588 Митного кодексу України, згідно з якою пенсійне забезпечення посадових осіб митниці здійснюється за нормами Закону України «Про державну службу», а період роботи на відповідній посаді зараховується до стажу держслужби незалежно від форми підпорядкування митного органу. Це має особливе значення для працівників, які працювали в митних структурах у періоди реорганізацій (ліквідація ДМСУ, утворення Держмитслужби), оскільки забезпечує спадковість правового статусу та збереження прав на пенсію [3].

Пенсійне забезпечення митників в Україні регламентується одночасно нормами загального і спеціального законодавства. І хоча для частини працівників гарантуються підвищені пенсійні виплати, тенденція останніх років демонструє поступову уніфікацію пенсійного режиму.

Галузеві особливості проходження служби в митних органах

Служба в митних органах має не лише адміністративно-правовий, а й частково правоохоронний характер, що зумовлює низку галузевих особливостей, які істотно впливають на правовий статус працівника, зміст соціальних гарантій і форми організації служби. Такі особливості обґрунтовують розширене трактування поняття «соціального захисту» в цій сфері та потребу в окремому нормативному підході до працівників митниці.

По-перше, митна служба має власну систему спеціальних звань, що наближує її до правоохоронних структур. Відповідно до статті 573 Митного кодексу України, посадовим особам митних органів можуть присвоюватися спеціальні звання, які визначаються за окремими нормативно-правовими актами та пов'язані з відповідною структурою посад, правом носіння форми й символіки [3]. Звання мають вплив не лише на посадовий статус, але й на розмір оплати праці та пенсійні пільги.

По-друге, службові обов'язки митників супроводжуються підвищеним ступенем ризику. Відповідно до статті 581 МКУ, посадові особи митниці в разі загрози можуть застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю. Такий рівень відповідальності вимагає додаткових гарантій охорони життя, здоров'я, соціального страхування. У статті 580 МКУ прямо закріплено, що держава гарантує митникам захист їхнього життя, здоров'я, честі, гідності, майна та житла у зв'язку з виконанням службових обов'язків [3].

По-третє, важливу роль відіграє особливий режим проходження служби. Відповідно до статті 574 МКУ, час роботи посадових осіб митниці встановлюється з урахуванням цілодобової діяльності органів [3]. Це означає можливість зміни графіків, залучення до нічних змін, роботи у вихідні дні - що впливає як на режим відпочинку, так і на потребу в підвищених виплатах, додаткових відпустках тощо.

По-четверте, у 2024 році було ухвалено спеціальний Закон України № 3977-IX від 17 вересня 2024 року «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів», яким запроваджено нову модель організації митної служби. Згідно з новими нормами, передбачено контрактну форму проходження служби, проведення обов'язкової атестації, можливість ротації кадрів, створення Дисциплінарного комітету в структурі Держмитслужби. У новій редакції розділу XX МКУ були додані статті 570¹–570³, які деталізують підстави для укладення та припинення контракту, критерії службової відповідності, порядок оцінювання результатів діяльності та наслідки її незадовільного рівня [12].

У цьому ж законі вперше на рівні кодифікованого акту передбачено, що до працівників митниці застосовуються стандарти етичної поведінки, зокрема щодо конфлікту інтересів, службових подарунків, збереження службової інформації.

Важливим елементом галузевої специфіки є і обмеження прав працівників митниці, які типові для служби у публічному секторі. Зокрема, працівники не можуть бути членами політичних партій, публічно висловлювати свою політичну позицію, займатися підприємницькою діяльністю, брати участь у страйках. Усі ці обмеження мають компенсаційний характер і підлягають врахуванню під час визначення обсягу соціальних гарантій, передбачених законодавством.

Проходження служби в митних органах має яскраво виражену галузеву специфіку, яка визначає не лише особливий статус працівників, але й формує підвищені вимоги до системи їх соціального захисту: праці, оплати, медичної допомоги, страхування та пенсійного забезпечення.

Проблеми реалізації соціальних гарантій і шляхи удосконалення

Незважаючи на існування нормативно врегульованої системи соціального захисту працівників митниці, на практиці реалізація багатьох гарантій є неповною, формальною або неефективною.

Однією з найгостріших проблем є недостатній рівень фінансування соціальних гарантій. Формально встановлені розміри окладів, надбавок, компенсацій і допомог часто не відповідають фактичному фінансовому забезпеченню органів Держмитслужби. Це стосується, зокрема, матеріальної допомоги на вирішення соціально-побутових питань, компенсацій у разі нещасного випадку, страхових виплат, виплат за ненадання службового житла.

Іншим системним викликом є відсутність єдиної централізованої політики у сфері соціального захисту митників. Незважаючи на існування норм у Митному кодексі [3], Законах України «Про державну службу» [4], «Про оплату праці» [5] та інших актах, держава досі не розробила окремої галузевої державної програми або концепції соціального забезпечення працівників митниці. Окрему групу становлять адміністративно-процедурні бар'єри. Практика оформлення матеріальної допомоги, компенсації на лікування, відшкодування витрат на відпустку або переїзд часто супроводжується тривалими погодженнями, великою кількістю внутрішніх документів та складними процедурами погодження у головному апараті. Це не лише ускладнює реалізацію права, а й демотивує працівників подавати відповідні звернення, що суперечить самій ідеї соціального захисту. Про-

BLEMним залишається і питання правової визначеності у галузевих актах. Наприклад, в статті 586 МКУ [3] щодо службового житла визначено право, але відсутні конкретні строки надання, відповідальність за його невиконання або підстави для відмови. Питання соціального захисту працівників митної служби є не лише інституційною справедливістю, але й складовою національної безпеки. Адже лише захищений, професійно мотивований персонал здатен ефективно протистояти контрабанді, корупції, зловживанням та реалізовувати митну політику держави в умовах війни й реформ.

Висновки. Аналіз нормативно-правового регулювання соціального захисту працівників митниці дозволяє зробити висновок, що чинне законодавство України закладає достатньо повну й багатоспектрну систему гарантій для цієї категорії службовців. У Митному кодексі України, Законах України «Про державну службу», «Про оплату праці», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та інших актах визначено правові засади матеріального забезпечення, медичного обслуговування, службового житла, охорони праці, пенсійного забезпечення та компенсаційних виплат. Водночас законодавча база містить фрагментарність, неоднорідність і надмірну відсилочність, що ускладнює практичне застосування і реалізацію закріплених прав.

Галузеві особливості митної служби - зокрема режим несення служби, система спеціальних звань, застосування примусу, участь у протидії контрабанді - вимагають спеціального підходу до соціального захисту, відмінного від загального підходу до державних службовців. Проте на практиці багато з цих особливостей не трансформовані у реальні пільги, компенсації чи фінансові стимули. Наявні гарантії часто залишаються декларативними або реалізуються вибірково, що знижує ефективність кадрової політики, породжує правову невизначеність і підриває мотивацію персоналу.

Реформування митної служби має супроводжуватись системним оновленням правового забезпечення соціального захисту її працівників. Доцільним є розроблення та ухвалення національної стратегії або галузевої програми соціального забезпечення персоналу митниці, удосконалення процедур реалізації пільг, спрощення адміністрування компенсацій, забезпечення фінансової сталості механізмів підтримки. Крім того, уніфікація системи пенсійного забезпечення, врахування особливостей служби у системі оплати праці, збереження підвищених стандартів безпеки та охорони праці є ключовими напрямками, які мають бути враховані у подальшому законодавчому процесі.

Соціально захищений митник - це не лише гарант професійного виконання обов'язків, а й складова стійкості державного апарату в умовах воєнного часу, економічної турбулентності та боротьби з транснаціональними загрозами. Відповідно, питання соціального захисту має розглядатися не лише як адміністративно-правова категорія, а як питання стратегічної спроможності митної системи України.

СПИСОК ВИКРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
4. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр#Text>.
5. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр#Text>.
6. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>.
7. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>.
8. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>.
9. Про затвердження постанови Кабінету Міністрів України від 29.12.2023 № 1414 «Деякі питання підвищення оплати праці працівників на територіях активних бойових дій під час інтенсивних обстрілів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-2023-п#Text>.
10. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
11. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби вмитних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів: Закон України від 17.09.2024 № 3977-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3977-20#Text>.